

ELŻBIETA MŁYŃSKA

ORCID 0000-0002-0501-6955

MODEL KATECHUMENALNY W PRZYGOTOWANIU DO PIERWSZEJ KOMUNII ŚWIĘTEJ W ARCHIDIECEZJI BIAŁOSTOCKIEJ¹

Archidiecezja białostocka² w swojej powojennej historii otwierała się zawsze na aktualne w duszpasterstwie polskim sposoby przygotowania dzieci do pierwszej Komunii świętej. Po okresie katechezy scholastycznej, skoncentrowanej na nauczaniu katechizmu, chętnie skorzystała z dydaktycznych wzorców nauczania, które promował ks. Józef Wojtukiewicz³, ks. Wincenty Zaleski⁴ oraz późniejszy biskup ks. Edward Materski⁵. Kiedy tylko pojawiły się pierwsze zwiastuny katechezy kerygmatycznej po II Soborze Watykańskim w Polsce archidiecezja białostocka była na bieżąco z opracowanymi pod redakcją ks. Jana Charytańskiego (jezuity) pomocami katechetycznymi skoncentrowanymi tematycznie na sakramentach inicjacji chrześcijańskiej⁶. Dbał o to ówczesny wizytator ks. Edward Kisiel, późniejszy metropolita białostocki⁷. Z kolei jego następcą na urzędzie wizytatora diecezjalnego ks. Józef Grygotowicz kontynuował katechetyczną wizję przygotowania dzieci do

¹ Por. Młyńska E., *A Catechumenal Model of Catechesis to Prepare Children for First Holy Communion in the Archdiocese of Białystok*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 19(2020), s. 171–185. Artykuł w wersji polskiej został poszerzony o nowe treści tematyczne związane z przygotowaniem do pierwszej Komunii świętej w archidiecezji po roku 2020.

² Do roku 1991 zwana archidiecezją w Białymstoku.

³ Zob. J. Wojtukiewicz, *Mały katechizm dla przygotowania dzieci do Pierwszej Spowiedzi i Komunii Świętej*, Wrocław 1957; B. Rozen, *Działalność katechetyczna ks. Józefa Wojtukiewicza w latach 1937-1989*, Olsztyn 1999, s. 131–139.

⁴ Zob. W. Zaleski, *Przygotowanie do I Spowiedzi i Komunii św. według nowego programu*, „Katecheta” 3 (1959), s. 218–227.

⁵ E. Materski, *Uwagi metodyczne w sprawie przygotowania dzieci do I spowiedzi i Komunii św.*, „Katecheta” 4 (1960) s. 32–43.

⁶ E. Kisiel, *Katechizacja w Archidiecezji w Białymstoku w latach 1944–1974*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej” (dalej skrót: WKAB) 4 (1978) nr 1 s. 102–129; J. Charytański, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Kraków 1992, s. 8; zob. E. Młyńska, *Inicjacja do sakramentu Eucharystii i pokuty klasy I–III*, w: K. Kantowski (red.), *Katecheza w parafii. Poszukiwanie tożsamości*, Warszawa 2004, s. 28–45.

⁷ E. Młyńska, L.M. Jakoniuk, „Archbishop Edward Kisiel: The “Primary Catechist” of the Diocese”, „Rocznik Teologii Katolickiej”, XVII/3, s. 9–23.

pierwszej Komunii świętej w duchu soborowym. Przede wszystkim zgłębiał ją na studiach pastoralnych pisząc swoją pracę licencjacką⁸, konsultowaną z czołowym promotorem odnowy soborowej w Polsce ks. Franciszkiem Blachnickim.

1. Geneza kształtowania się modelu katechumenalnego w katechezie pierwszokomunijnej

Katecheza przedsoborowa w swoim scholastyczno-dydaktycznym kształcie, w konfrontacji z odnowioną teologią soborową, szybko ujawniła swoje niedostatki. Jakkolwiek nauczanie religii ostatecznie zawsze miało na celu pogłębienie wiary katechizowanych, to w którymś momencie zauważono, że bardziej zajmuje się kształtowaniem umysłu i religijnych postaw, aniżeli prowadzi w głąb tajemnicy paschalnej Chrystusa i osobowego z Nim spotkania. W treściach skupiona jest na opowiadaniu historii biblijnej, nauczaniu moralności chrześcijańskiej i przyswajaniu definicji katechizmowych, a metody powieliła z dydaktyki szkolnej. W tym kontekście z wielkim zainteresowaniem przyglądano się przemianom, jakie dokonywały się na Soborze, skutkujące odnowioną teologią i nowym spojrzeniem na duszpasterstwo. Najbardziej cenionym rysem soborowej teologii był powrót do źródeł, tj. do Biblii i tradycji Kościoła oraz jej dialogiczny charakter wskazujący na Boga i człowieka jako podmioty tegoż dialogu. Na tle psychologiczno-pedagogicznego nurtu katechezy pojawił się nowy, zwany kerygmatycznym⁹. Jego podstawowym założeniem było zwiastowanie orędzia zbawczego, które domagało się odpowiedzi ze strony jego adresatów, a w naszym przypadku katechizowanych dzieci¹⁰. Już w roku 1968 powstała studyjna wersja zredagowanych w tym duchu podręczników, która natychmiast została przyjęta w diecezji. W ślad za podręcznikami Konferencja Episkopatu Polski dnia 1 maja 1972 roku zatwierdziła *Ramowy program katechizacji w zakresie szkoły podstawowej (klasy I–VIII)*¹¹, a jednocześnie zaproponowała dwie wersje programu do realizacji. Pierwsza z nich w układzie kerygmatycznym opracowana została przez księdza prof. Jana Charytańskiego, a wersja druga była kontynuacją dotychczasowych wzorców katechetycznych proponowanych przez ks. Edwarda Materskiego. Archidiecezja białostocka zadecydowała o wdrożeniu pierwszego układu programu, między innymi dlatego, że równoległe do niego przygotowane zostały podręczniki metodyczne dla katechety oraz podręczniki dla ucznia.

⁸ J. Grygotowicz, *Uroczystość I Komunii świętej w Polsce jako problem pastoralny* w: A.L. Szafranski (red.), *Eucharystia w duszpasterskie*, Lublin 1977, s. 255–312.

⁹ T. Panuś, *Główne kierunki katechetyczne XX wieku*, Kraków 2001, s. 63–81.

¹⁰ J. Charytański, tamże, s. 169–174.

¹¹ E. Kisiel, tamże.

Ksiądz profesor Jan Charytański w swoich podręcznikach zaproponował dwa cykle katechezy inicjacyjnej, a mianowicie pierwszy eucharystyczny dla klas I–IV, a drugi przygotowujący do przyjęcia sakramentu bierzmowania w klasach V–VIII¹². Nurt kerygmatyczny przenikający na grunt polski wypracował własną strukturę katechezy, opartą o trzy zasadnicze ogniwa, a mianowicie: obwieszczenie słowa Bożego oraz jego rozważenie i urzeczywistnienie¹³. Katecheza odtąd nie tyle miała nauczać o Trójjedynym Bogu, ale prowadzić katechizowanych na spotkanie z żywym Bogiem w jego Słowie i w sakramentach. Biblię traktowano jako przepowiadane słowo Boże, mające wprowadzać słuchacza w historię zbawienia i doprowadzać do aktów wiary. Tak więc głoszone Słowo domagało się odpowiedzi, prowadząc tym samym do dialogu z Bogiem.

Katecheza, zwana *kerygmatyczną*, jak i katecheza zwana *inicjacyjną*, pozostawały ze sobą wzajemnie powiązane. Bo o ile słowo „kerygmat” oznaczało głoszenie tajemnicy Męki, Śmierci i Zmartwychwstanie Jezusa, a „keryks” dotyczyło jej zwiastuna, o tyle określenie „inicjacja” odnoszono do procesu wprowadzania do wewnątrz tajemnicy Misterium Paschalnego. Tajemnica ta z kolei celebrowana była w sakramentach chrztu, bierzmowania i Eucharystii, warunkującymi przynależność do wspólnoty Kościoła. Z tej to racji wymienione sakramenty nazwano inicjacyjnymi¹⁴.

Eucharystyczny cykl katechez pod red. księdza Charytańskiego zawarty został w czterech podręcznikach pod wspólnym tytułem *Bóg z nami*. Przeznaczone były dla dzieci z klas I–IV szkoły podstawowej. Katecheza wówczas adresowana do dzieci szkolnych odbywała się w parafiach. Głównym założeniem cyklu eucharystycznego było to, że katecheza klas I–II, zwana *inicjacyjną*, miała na celu doprowadzenie dzieci do przyjęcia sakramentu pokuty i Eucharystii¹⁵, a w klasach III–IV, zwana *mistagogiczną*, pogłębienie życia sakramentalnego dzieci¹⁶. Już samo to założenie wskazywało na katechumenalny charakter proponowanej w nim katechezy. Uczestniczące w katechezie dzieci miały być prowadzone na spotkanie z Bogiem poprzez słuchanie słowa Bożego i zachęcane do dawania Bogu odpowiedzi swoim życiem, a jednocześnie wprowadzane w celebrowanie tajemnic zbawczych we wspólnocie Kościoła. Głównymi źródłami treści katechezy było Pismo święte, liturgia, Kościół i życie chrześcijańskie. Do realizacji katechezy zastosowano metody odpowiadające dialogicznemu charakterowi katechezy.

¹² J. Charytański, tamże, s. 8.

¹³ R. Chałupniak, J. Kostorz, *Wybrane zagadnienia katechetyki*, Opole 2002, s. 35.

¹⁴ Por. R. Murawski, *Katechumenalny wymiar katechezy – część I*, „Katecheta” 52 (2008) nr 2, s. 7–8.

¹⁵ J. Charytański (red.), *Bóg z nami. C. I. Pierwszy rok wprowadzenia eucharystycznego*, Warszawa 1971; Tenże (red.), *Bóg z nami. C. II. Drugi rok wprowadzenia eucharystycznego*, Warszawa 1971.

¹⁶ J. Charytański, W. Kubik, B. Mokrzycki, (red.), *Bóg z nami. C. III. Pogłębienie życia sakramentalnego Eucharystii i pokuty*, Warszawa 1971; Tenże (red.), *Bóg z nami. C. IV. Kościół wspólnotą eucharystyczną*, Warszawa 1971.

Ten program, przygotowany wcześniej aniżeli ukazały się w Polsce stosowne dokumenty Kościoła, wprowadzał istotne idee katechumenatu i kształtował nową mentalność duszpasterską i katechetyczną. Głoszenie bowiem kerygmatu oraz inicjacja w tajemnice zbawcze były wykładnikami modelu katechumenalnego¹⁷, jaki powoli przenikał do duszpasterstwa. Archidiecezja białostocka, otwierając się na ten nurt katechezy, powoli wchodziła w realizację jego założeń.

Równolegle do lansowanej w katechezie kerygmy na gruncie polskim rozwijał się ruch posoborowej odnowy Kościoła, którego założycielem był ks. Franciszek Blachnicki, profesor KUL-u. Odnowę soborową propagował również w założonym przez siebie w latach 60. XX wieku ruchu, zwanym początkowo Ruchem Żywego Kościoła, w którym – jak zauważył kard. Karol Wojtyła – przekładał teologię II Soboru Watykańskiego na język praktyki duszpasterskiej. Ksiądz Blachnicki za podstawę przyjętej w Ruchu systematycznej formacji wiernych przyjął wzorce katechumenalne¹⁸, zaczerpnięte z dokumentu *Obrzędy Chrześcijańskiego Wtajemniczenia Dorosłych*, poświęconemu chrzcielnemu katechumenatowi dorosłych¹⁹. Tok formacji katechumenalnej w tym dokumencie został podzielony na stopnie, przy czym stopień pierwszy obejmuje obrzędy przyjęcia do katechumenatu, stopień drugi obrzędy wybrania czyli wpisania imienia, stopień trzeci sprawowanie sakramentów wtajemniczenia, a następnie rozpoczyna się okres mistagogii. Całą tą formację poprzedza okres ewangelizacji i prekatechumenatu, po stopniu pierwszym jest czas na właściwy katechumenat, po stopniu drugim następuje okres oświecenia i oczyszczenia. Każdy z tych okresów wieńczy obrzęd wprowadzający w następny etap formacji i tak: po ewangelizacji jest miejsce na przyjęcie do katechumenatu, po katechumenacie następuje obrzęd wybrania, oznaczający dopuszczenie do kolejnych etapów formacji, po okresie oczyszczenia i oświecenia przychodzi czas na udzielenie sakramentu wtajemniczenia chrześcijańskiego. W całej formacji występuje głoszenie słowa Bożego, pouczenia, obrzędy zwane *skrutiniami* bądź *egzorcyzmami*. Posługi w katechumenacie podejmują zarówno duchowni, jak i świeccy. We właściwy sobie sposób za formację katechumenalną odpowiadają: biskup, kapłani, katecheci, chrzestni i cała wspólnota Ludu Bożego. Do zadań katechetów należy między innymi wyjaśnienie katechumenom symboliki liturgicznej związanej z przebiegiem roku kościelnego.

Inspirując się tym dokumentem ksiądz Blachnicki zaproponował formację pochrzcielnią wiernym w różnym wieku, pokazując w ten sposób uniwersalność modelu katechumenalnego katechezy. Słuszność tej idei potwierdził Synod Biskupów

¹⁷ Por. R. Murawski, *Katechumenalny wymiar katechezy – część III*, „Katecheta” 52 (2008) nr 4, s. 11–12.

¹⁸ Tenże, *Katechumenalny wymiar katechezy – część IV*, „Katecheta” 52 (2008) nr 6, s. 6–7.

¹⁹ Dokument w brzmieniu łacińskim nazywa się *Ordo Initiationis Christianae Adultorum* i wtedy odpowiada mu skrót: OICA. Polskie wydanie dokumentu ukazało się w Katowicach w roku 1988 i do niego odnosi się skrót: OCWD.

z roku 1977 w *Orędziu do Ludu Bożego* mówiąc, że „wzorem wszelkiej katechezy jest katechumenat” (p. 8). Ksiądz Blachnicki jako pastoralista sam zmierzył się z propozycją katechezy pierwszokomunijnej, wydając w roku 1971 *Mały katechizm*, w którym lansował idee katechezy inicjacyjnej²⁰.

Kapłani białostoccy, studiujący teologię pastoralną pod kierunkiem księdza Blachnickiego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, jak również włączający się z końcem lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku do Ruchu, smakowali w dziele odnowy i przenosili styl duszpasterstwa na grunt archidiecezji. Oddziaływanie to było tym silniejsze, że formację w ruchu posoborowej odnowy podejmowali również ludzie świeccy, a po powrocie do diecezji kontynuowali ją w parafiach. Ponadto także świeccy mieli łatwy dostęp do studiów teologicznych na KUL-u bądź w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Studiując pod kierunkiem inicjatorów odnowy kerygmatycznej w Polsce na swój sposób upowszechniali ją w swoich środowiskach. Oddziaływanie idei odnowy posoborowej było dodatkowo wzmacniane poprzez osobisty kontakt odpowiedzialnych za katechezę w archidiecezji z obydwojoma wybitnymi katechetami, zapraszanimi na sesje katechetyczne²¹.

Sytuacja powolnego kształtowania się nowej mentalności pastoralnej przenikniętej duchem Soboru trwała do roku 1990, kiedy to w Polsce religia powróciła do szkół. Oznaczało to potrzebę zorganizowania równoległej do nauczania religii w szkole katechezy parafialnej, wprowadzającej dzieci w życie sakramentalne²². Od tej pory w diecezji rozpoczęły się próby odczytania nowego wyzwania i opracowania koncepcji przygotowania dzieci do sakramentu pokuty i Eucharystii w parafii. Animowaniem tychże poszukiwań zajął się Wydział Katechetyczny Kurii we współpracy z kapłanami i świeckimi, uformowanymi w Ruchu Światło-Życie²³. W latach 1992–1993 na łamach miesięcznika katechetycznego Kurii Metropolitalnej Białostockiej *Na drogach katechezy* ukazała się seria artykułów pod wspólnym hasłem *Katecheza inicjacyjna*, w których podejmowano temat znaków i symboli liturgicznych, jakie należało dzieciom uczestniczącym w katechezie sakramentalnej przybliżyć²⁴. Sprawie przygotowania dzieci do pierwszego pełnego uczestnictwa w sakramencie Eucharystii poświęcony został Archidiecezjalny Dzień

²⁰ F. Blachnicki, *Mały katechizm. Przygotowanie do I pełnego uczestnictwa we Mszy św. i sakramentu pokuty*, Katowice 1971.

²¹ Zob. E. Kisiel, *Katechizacja...*, tamże.

²² E. Młyńska, *Formacja eucharystyczna dzieci pierwszokomunijnych w archidiecezji białostockiej*, „WKAB” 35 (2007) nr 2, s. 74–76.

²³ Do promotorów Ruchu Światło Życie i jego stylu formacji należeli m.in. ks. Józef Grygotowicz, ks. Roman Balunowski, ks. Jacek Tomkiel, ks. Zbigniew Snarski, ks. Andrzej Tałałaj. Natomiast *Ruch Żywego Kościoła* od roku 1976 przyjął oficjalną nazwę *Ruch Światło-Życie*.

²⁴ Zob. J. Grygotowicz, *Katecheza inicjacyjna (1). Różaniec*, „Na drogach katechezy” (dalej skrót: NDrK) 1 (1992) nr 2, s. 2; Tenże, *Katecheza inicjacyjna (7). Eucharystia*, „NDrK” 2 (1993) nr 4, s. 6; R. Balunowski, *Katecheza inicjacyjna (2). Książeczka*, „NDrK” 1 (1992) nr 3, s. 6; Tenże, *Katecheza inicjacyjna (3). Medalik*, „NDrK” 1 (1992) nr 4, s. 4; Tenże, *Katecheza inicjacyjna (5). Światło*, „NDrK”

Katechetyczny 6 września 1997 roku, na którym ks. mgr Jacek Tomkiel wygłosił wykład *Katechumenalny wymiar katechezy pierwszokomunijnej*. Wszystkie te działania doprowadziły do opracowania dokumentu w sprawie przygotowania dzieci do przyjęcia Pierwszej Komunii Świętej.²⁵

2. Model katechumenalny w katechetycznych instrukcjach diecezjalnych

Pierwszymi dokumentami zakładającymi model katechumenalny katechezy sakramentalnej w archidiecezji białostockiej był *Dekret dotyczący przygotowania i udzielania dzieciom sakramentu pokuty i Eucharystii* oraz *Instrukcja duszpastersko-katechetyczna do dekretu w sprawie przygotowania i udzielania dzieciom sakramentów pokuty i Eucharystii*, podpisane przez ks. abpa metropolitę białostockiego Stanisława Szymeckiego w dniu 25 marca 2000 r.²⁶. Pasterz archidiecezji, mając na względzie bardziej świadome przeżycie przez dzieci spotkania z Chrystusem w sakramencie pokuty i Eucharystii, w dekrecie zarządził trzyletni cykl formacji obejmujący uczniów klas I-III szkoły podstawowej. W dekrecie zwrócił również uwagę na potrzebę uzupełnienia szkolnego nauczania formacją liturgiczną poprzez wprowadzenie nabożeństw inicjujących wiarę. Instrukcja podejmując zarządzenie arcybiskupa potwierdza, że przygotowanie intelektualne do przyjęcia sakramentów jest niewystarczające i trzeba je uzupełnić formacją liturgiczną rozłożoną w czasie. Instrukcja dostrzega potrzebę odejścia od indywidualnego przygotowania dzieci na rzecz formacji wspólnotowej realizowanej w małych grupach. Całość formacji wzorowanej na katechumenacie ma obejmować takie etapy jak: dziękczynienie za dar chrztu przeżywane we wspólnocie lokalnej, pogłębienie życia wiarą w rzeczywistym sprawowaniu sakramentu pokuty przed przyjęciem pierwszej Komunii świętej, uroczystość pierwszej Komunii świętej i tydzień eucharystyczny, świętowanie rocznicy pierwszego pełnego uczestnictwa w Eucharystii.

Instrukcja zaleca prowadzenie równoległe do formacji dzieci spotkań formacyjnych dla rodziców, po to by byli zdolni towarzyszyć swoim dzieciom w drodze na spotkanie z Jezusem przebaczącym i eucharystycznym. Ponadto, by umieli wesprzeć swoje dzieci w realizacji podjętych przez nie zobowiązań do regularnej modlitwy czy też zachowania abstynencji od alkoholu. W klasie trzeciej znajduje się wskazanie, aby przygotować rodziców do przeprowadzenia ze swoimi dziećmi katechez mistagogicznych. Instrukcja zwraca uwagę na to, by spotkania katechetyczne prowadzone były z zastosowaniem metod liturgicznych, takich jak: celebracja, medytacja znaku i symbolu, adoracja itp. Za formację dzieci komunijnych

2 (1993) nr 2, s. 4; Tenże, *Katecheza inicjacyjna (6). Nabożeństwo pokutne*, „NDRK” 2 (1993) nr 3, s. 6; E. Młyńska, *Katecheza inicjacyjna (4). Szata komunijna*, „NDRK” 2 (1993) nr 1, s. 6.

²⁵ Zob. Program Archidiecezjalnego Dnia Katechetycznego, „NDRK” 6 (1997) nr 9 (61), s. 11.

²⁶ Zob. I Synod Archidiecezji Białostockiej, Białystok 2002, s. 294–300.

odpowiedzialnymi czyni kapłanów, katechetów, rodziców, jak również wspólnotę parafialną, która otacza dzieci modlitwą, jest wobec nich świadkiem żywej wiary i przykładem zaangażowania w różne posługi.

27 września 2004 roku metropolita białostocki abp Wojciech Ziemba wystosował *Komunikat dotyczący katechezy parafialnej przygotowującej dzieci do I Komunii Św. w Archidiecezji Białostockiej*²⁷, w którym zwrócił się bezpośrednio do rodziców. Pasterz diecezji podkreśla w nim, że „rodzina (...) jest pierwszym i najważniejszym miejscem, gdzie głoszona jest katecheza”. Przypomina również, „że podstawową wspólnotą – poza rodziną – w której toczy się życie religijne i gdzie zyskuje ono swoją pełnię jest parafia”. Dalej uzasadnia, że „w niej głoszone jest słowo Boże, które wzywa nas do nawrócenia, w niej sprawowana jest liturgia, podczas której uobecnia się największa tajemnica naszej wiary, w niej wspólnota ludzi ochrzczonych modli się. W parafii wspólnota uczy się żyć miłością braterską”. W komunikacie pasterz archidiecezji informuje rodziców, że „katecheza służąca pogłębieniu życia wiary ma charakter ciągły i w związku z tym spotkania katechetyczne w parafiach odbywać się będą w klasie I, II, III. W klasie pierwszej, spotkania o charakterze liturgicznym przypomną dzieciom ich włączenie do Kościoła przez chrzest święty. W klasie drugiej przygotowują bezpośrednio do przeżycia i rozumienia liturgii sakramentów pokuty i Eucharystii, a w klasie III pozwolą pogłębić życie eucharystyczne”. Na koniec abp Wojciech Ziemba prosi rodziców, aby towarzyszyli swoim dzieciom w katechezie parafialnej i wspierali świadectwem swoje wiary.

Niezależnie od powyższego komunikatu, w którym zawarte zostały główne idee katechezy parafialnej Wydział Katechetyczny Kurii przygotował *Instrukcję duszpastersko-katechetyczną dotyczącą przygotowania i udzielania dzieciom sakramentów pokuty i Eucharystii*, którą podpisał dyrektor Wydziału ks. Józef Grygotowicz 31 sierpnia 2005 roku²⁸.

W myśl *Dyrektorium ogólnego o katechizacji* z roku 1997, nazywającego parafię *uprzywilejowanym miejscem katechezy* (p. 107) instrukcja zaleca, aby przygotowywać dzieci do sakramentów pokuty i Eucharystii w parafii ich zamieszkania. Dokument diecezjalny jako zasadę podaje, że przygotowanie do tych sakramentów nie może być jednorazową akcją duszpasterską, ale winno włączać dzieci w stałą formację ochrzczonych, służącą dojrzewaniu wiary. W myśl tej zasady katechezą komunijną należy objąć dzieci przed przyjęciem sakramentów pokuty i Eucharystii oraz po ich przyjęciu. Dlatego też formację eucharystyczną dzieci przewiduje się na trzy lata.

Tok formacji katechetycznej proponowany w *Instrukcji* z 2005 roku zakłada fakt, że do Komunii świętej przystępować będą dzieci ochrzczone w dzieciństwie, dlatego katechezę w klasie pierwszej traktuje jako czas *Dziękczynienia za dar wiary*

²⁷ Dokument o sygnaturze 669/04 znajduje się w Archiwum Wydziału Katechetycznego Kurii Metropolitalnej Białostockiej (dalej skrót: Arch. WK KMB).

²⁸ Zob. „WKAB” 35 (2007) nr 2, s. 56–63.

i dziecięctwa Bożego. W stosunku do przyjętego w niemowlęctwie sakramentu jest to okres mistagogii. Katecheza zachowująca charakter liturgiczny powinna być osnuta wokół znaków chrzcielnych. Klasa druga z kolei zakłada przygotowanie dzieci do uczestnictwa w sakramentach pokuty i Eucharystii. Ten etap przygotowania zatytułowany został *Wtajemniczenie w sakrament Eucharystii oraz Pokuty i Pojednania*. Ma on na celu wprowadzenie dzieci w tajemnicę Bożego przebaczenia oraz ofiarnej miłości Jezusa Chrystusa, celebrowanej w Eucharystii. Wtajemniczenie w te sakramenty ma przybrać formę celebracji pokutnych i Mszy świętych inicjacyjnych. W zamierzeniach katecheza w klasie III służy kontynuacji życia sakramentalnego i pogłębianiu zażyłości z Bogiem. Ten etap formacji zatytułowany został *Pogłębienie życia w duchu sakramentu pokuty i Eucharystii*. Według wskazań instrukcji formacja powiązana jest z rokiem liturgicznym. Katecheza w klasie III powinna wdrażać dzieci do aktywnego i pełnego udziału w niedzielnej liturgii Eucharystii z zaznaczeniem jej okresowego charakteru. W związku z tym przewidziana została nauka śpiewów liturgicznych, następnie poznawanie symboliki liturgicznej związanej z przeżywanymi przez Kościół świętami, a także przygotowanie do niektórych posług w liturgii. W celu pogłębienia formacji pokutnej zaleca się wprowadzenie dzieci w praktykę pierwszych piątków miesiąca.

Na wszystkich etapach przygotowania dzieci proponowana jest formacja ich rodziców. Ma ona na celu zapoznanie rodziców z tokiem katechezy przewidzianej dla dzieci oraz jej założeniami treściowymi i zadaniami. Rodziców zachęca się do tego, aby uczestniczyli z dziećmi w comiesięcznych spotkaniach w parafii, w rodzinach kształtowali chrześcijańską obyczajowość, a na co dzień byli wobec dzieci świadkami wiary dojrzałej. Instrukcja docenia również rolę środowiska szkolnego, mówiąc że jest ono „znakomitym miejscem poznania wiary i kształtowania postaw religijno-moralnych”. Największą odpowiedzialnością jednak obarcza wspólnotę parafialną, a w niej kapłanów, katechetów bądź uformowanych w ruchach animatorów.

Omówiony pokrótce dokument był kolejnym ogniwem w procesie kształtowania się modelu katechumenalnego katechezy parafialnej w archidiecezji. Jego aktywnym współtwórcą i promotorem był ks. Jacek Tomkiel, proboszcz nowopowstałej parafii pw. bł. Bolesławy Lament w Białymstoku²⁹. Uformowany w Ruchu Światło-Życie oraz w Instytucie Pastoralno-Liturgicznym na KUL-u nauczył się – jak sam mówi – miłości do liturgii. Dlatego też jako proboszcz z entuzjazmem i zaangażowaniem wprowadzał zalecenia współtworzonej przez siebie instrukcji diecezjalnej, czyniąc w ten sposób zadość formacji, jaką otrzymał w szkole sługi Bożego ks. Franciszka Blachnickiego, ks. Wojciecha Danielskiego i współpracujących z nimi wielu polskich liturgistów. Przekładając teorię na praktykę chętnie korzystał z bogatego doświadczenia pastoralnego ks. proboszcza Stanisława

²⁹ Por. J. Tomkiel, *Katecheza pierwszokomunijna – nowa szansa dla duszpasterstwa – świadectwo*, „WKAB” 35 (2007) nr 2, s. 64–67.

Hartlieba z par. Konarzewo w archidiecezji poznańskiej, który przez dziesiątki lat przynosił francuskie doświadczenia katechumenatu na grunt polski i w takim duchu przygotowywał dzieci do sakramentów w powierzonych sobie parafiach. Ksiądz Jacek Tomkiel, posiłkując się jego wieloletnim doświadczeniem opublikowanym w książce *Pierwsza Komunia święta – droga wtajemniczenia w paschę Chrystusa*³⁰, stworzył autorski program takiej katechezy, w którym znalazło się szereg innowacji. Między innymi zaproponował dwukrotną spowiedź dzieci przed pierwszą Komunią świętą. Takie posunięcie pastoralne motywuje tym, że nie powinno się wytwarzać u dzieci dużego napięcia emocjonalnego, spowiadając je po raz pierwszy bezpośrednio przed dniem uroczystej Komunii świętej. Poza tym uważa, że sakrament pokuty nie może być swego rodzaju „przepustką do spożywania Ciała Pańskiego”, ale już sam w sobie staje się Komunią, to jest zjednoczeniem z Bogiem i drugim człowiekiem. Ponadto ksiądz proboszcz przywiązuje uwagę do oczyszczenia uroczystej liturgii sprawowanej z okazji pierwszej Komunii świętej z obrzędów, na które było miejsce wcześniej. Jest więc zdania, że nie należy w tym dniu ponownie odnawiać przyrzeczeń chrzcielnych i przynosić świec. Trzeba natomiast zadbać o to, by rodzice pobłogosławili swoje dzieci przed wyjściem z domu do kościoła, a w kościele pokropić je wodą święconą. Uroczystość pierwszokomunijna powinna być skoncentrowana wyłącznie na pełnym uczestnictwie dzieci.

Swoim świadectwem z wdrażania instrukcji w archidiecezji na łamach *Wiadomości Kościelnych* z 2007 roku podzielili się również ks. proboszcz Andrzej Tałała³¹, pracujący w wiejskiej parafii oraz Renata Trochim³² – katechetka przygotowująca dzieci do pierwszej Komunii świętej w parafii miejskiej.

W Kościele białostockim zaobserwować można stałą czujność pasterzy o dostosowywanie przepisów kościelnych do aktualnych uwarunkowań katechezy pierwszokomunijnej. Echem odbijały się w nich kolejne podstawy programowe katechezy w Polsce z lat 2010, 2018, ale też *Dyrektorium o katechizacji* z 2020 roku. O ile podstawy programowe powiązane zwykle ze strukturalną reformą szkolnictwa skłaniały do równoczesnego uaktualniania struktury przygotowania dzieci do pierwszej Komunii świętej, o tyle *Dyrektorium* Kościoła powszechnego uzasadniało katechumenalną inspirację katechezy (DK 64–65). Tak więc ostatni dokument diecezjalny, odzwierciedlający model katechumenalny katechezy pierwszokomunijnej to: *Wskazania duszpastersko-katechetyczne Arcybiskupa Metropolity Białostockiego dotyczące przygotowania dzieci do sakramentu pokuty i pojednania oraz Pierwszej Komunii Świętej w Archidiecezji Białostockiej*, podpisane przez abpa Józefa Guzdkę dnia 1 września 2023 roku i zalecane do realizacji. Warto zauważyć, że dokument ten uwzględnił *Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania*

³⁰ Książka została opublikowana przez Wydawnictwo WAM w Krakowie w 1996 roku.

³¹ A. Tałała, *O przygotowaniu do I Komunii świętej w parafii wiejskiej*, „WKAB” 35 (2007), s. 68–70.

³² R. Trochim, *W drodze do sakramentu pokuty i Komunii świętej*, „WKAB” 35 (2007), s. 70–73.

dzieci do przyjęcia i przeżywania sakramentu pokuty i pojednania oraz Pierwszej Komunii Świętej z dnia 29 sierpnia 2020 roku.

3. Model katechumenalny w materiałach diecezjalnych

Na spotkanie z Panem Jezusem

Po latach prób odnowienia katechezy pierwszokomunijnej w parafiach uznano za pożyteczne przygotowanie szczegółowych pomocy do jej prowadzenia. Dlatego w latach 2011–2014 zespół katechetów pod kierunkiem Elżbiety Młyńskiej zajął się redakcją scenariuszy spotkań katechetycznych z dziećmi, a także konspektów potrzebnych do formowania rodziców. Efektem tych prac były trzy zeszyty przeznaczone na trzy kolejne etapy formacji dzieci, zeszyt z konspektami ewangelicznych rewizji życia dla rodziców oraz osobno opracowane wskazania metodyczne dla katechetów. Zeszyty mające służyć formacji dzieci zatytułowano kolejno: do klasy I *Bóg nas woła*, do klasy II *Biegnę na spotkanie*, do klasy III *Razem świętujemy*³³. Zamierzeniem autorów pomocy było wyrażenie w tytułach kolejnych zeszytów dynamiki procesu katechezy inicjacyjnej. Tytuł *Bóg nas woła* miał uświadomić dzieciom, że od chrztu świętego należą do Pana Boga, a więc są Jego dziećmi i dlatego chcą się z Nim spotykać w kościele. Comiesięczne spotkania skoncentrowano wokół znaków chrzcielnych i symboli liturgicznych, które miały im przypominać o świątyni jako miejscu przebywania Boga, o tym, że Bóg woła je po imieniu, w sakramencie chrztu włącza do swojej rodziny, obmywa z win, mówi do nich przez słowa Pisma świętego, daje im siebie w eucharystycznym Chlebie, daje im Matkę i im błogosławi. Hasło drugiego roku formacji *Biegnę na spotkanie* ma wyrażać gotowość dzieci do odpowiadania Bogu na jego miłość. Formacja w tym roku poświęcona jest kształtowaniu postaw moralnych organicznie powiązanych z przygotowaniem do sakramentu pokuty. Spotkanie te mają służyć integracji grupy, wspólnotowemu słuchaniu słowa Bożego, dawaniu Bogu odpowiedzi poprzez życie zgodne z Jego wezwaniem oraz modlitwie. Rok trzeci zatytułowany *Razem świętujemy* ma być przeżywany w formie mszy świętych inicjacyjnych. Dzieci uczestnicząc co miesiąc we wspólnej Eucharystii będą wdrażane kolejno w obrzędy wejścia, liturgię Słowa, liturgię Ofiary, obrzędy komunijne i rozesłania. Te Msze święte sprawowane co miesiąc razem z dziećmi zostały nazwane inicjacyjnymi w tym znaczeniu, że stopniowo wprowadzają dzieci w rozumienie liturgii Eucharystii oraz wtajemniczają w Paschę Chrystusa. Tak rozumiane wypierają wcześniejsze myślenie o mszach inicjacyjnych, które sprawowane były w połączeniu ze święceniem przedmiotów religijnych takich jak: różaniec, książeczka do nabożeństwa, medalik, świeca³⁴.

³³ Zeszyty formacyjne dostępne są w Arch. WK. KMB.

³⁴ E. Materski, *Razem z dzieckiem przeżywamy Rok Pierwszej Komunii Świętej*, Sandomierz 1994.

Inicjację bowiem wiązano bardziej z poświęceniami przedmiotów wykorzystywanych w liturgii czy do modlitwy prywatnej, aniżeli z samą liturgią Mszy świętej³⁵.

Zaprezentowane materiały w wersji studyjnej po czterech latach praktyki zostały poddane weryfikacji i ocenie diecezjalnej Rady Katechetycznej, która je zaopiniowała jak również wskazała na ich niedostatki³⁶. W międzyczasie nastąpiła reforma w szkole, przywracając na poziomie podstawowym ośmioklasowy system kształcenia, wobec czego można było znowu powrócić do czteroletniej formacji eucharystycznej dzieci. W tej sytuacji trzeba było poszerzyć propozycję formacji dzieci o klasę czwartą i lepiej zagospodarować okres mistagogii. Poza tym w dotychczasowym trzyletnim programie formacji kumulowano w drugim roku inicjację do dwóch różnych sakramentów. Teraz natomiast można było te treści rozdzielić na klasę II i III.

Pamiętając o nieadekwatności materiałów studyjnych do aktualnych wyzwań katechetycznych powołano zespół, który zajął się redakcją nowych, dostosowanych do bieżących potrzeb. Nową wersję materiałów przeznaczoną na cztery lata formacji opatrzono wspólnym tytułem: *Na spotkanie z Panem Jezusem*. W zestawie pomocy znalazły się scenariusze spotkań katechetycznych do klasy I osnute wokół sakramentu chrztu świętego, do klasy II wokół sakramentu pokuty, do III wokół sakramentu Eucharystii i do IV materiały kształtowania życia we wspólnocie Kościoła. Poszczególne zeszyty formacyjne otrzymały własne tytuły wskazujące na dynamikę katechezy inicjacyjnej o charakterze katechumenalnym. Korekcie poddano tytuł pierwszego zeszytu zastępując określenie *Bóg nas woła* słowami *Bóg mnie woła*. Zmiana podyktowana została względami psychologicznymi dziecka, które najpierw myśli w sposób zindywidualizowany, a dopiero z upływem lat ulega procesowi uspołecznienia. W nowych materiałach tytuły zeszytów do klasy II i III pozostały niezmienione. Natomiast formację dzieci klas czwartych zatytułowano *Kochamy Jezusa*. Ma on wyrażać postawę misji wynikającej z faktu przyjęcia Jezusa w sakramentach pokuty i Eucharystii. W tym okresie mistagogii dzieci zachęcane są do systematycznego spotykania się z Jezusem na niedzielnej Mszy świętej oraz do systematycznego korzystania z Bożego przebaczenia w sakramencie pokuty. Życie w przyjaźni z Jezusem ma je prowadzić do włączenia się w dziecięcą wspólnotę parafialną, służącą systematycznemu pogłębianiu wiary. Do materiałów na poszczególnych poziomach dołączone zostały materiały formacyjne dla rodziców. Ich zadaniem jest aktywizować rodziców i dlatego wśród propozycji metodycznych znajdują się m.in. ewangeliczne rewizje życia oraz bibliodramy.

Mimo zapowiedzi wydawniczych tychże materiałów na rok 2020 obiektywne trudności uniemożliwiły zrealizowanie projektu w przewidywanym czasie. Zmiana metropolity białostockiego księdza abpa Tadeusza Wojdy, który dokładał wielu starań do ich opublikowania, czas pandemii, a także mozolna praca nad

³⁵ E. Młyńska, *Inicjacja do sakramentu...*, s. 33–34.

³⁶ Spotkanie Rady zwołane przez ks. abpa Tadeusza Wojdę odbyło się w Kurii 18 czerwca 2018 roku.

przygotowaniem pomocy do spotkań katechetycznych z dziećmi i ich rodzicami spowodowały, że podręczniki *Na spotkanie z Panem Jezusem* ukazały się w roku 2023³⁷ i od 1 września tegoż roku obowiązują w archidiecezji białostockiej. Do pakietu należą również *Plansze katechetyczne* oraz *Teczka dla ucznia*. Warto dodać, że na ostatnim etapie prac do zespołu redakcyjnego dołączyły nowe osoby, a mianowicie dyrektorzy Wydziału Katechetycznego ksiądz Bogdan Skłodowski i ksiądz Leszek Jakoniuk, a także doradca metodyk Jolanta Wysztygiel oraz ilustratorzy ks. Jakub Butkiewicz i Patrycja Kiltlas.

Mając na względzie przywołaną na początku artykułu genezę katechezy pierwszokomunijnej w archidiecezji białostockiej, można wyrazić pogląd, że katechumenalny program *Na spotkanie z Panem Jezusem* jest efektem prawie 50-letnich poszukiwań w tym względzie. Jest on również odzwierciedleniem dążeń do realizowania w parafii modelu katechumenalnego katechezy dzieci idących na spotkanie z Jezusem w pierwszej Komunii świętej. Jako taki może z powodzeniem być realizowany w innych kościołach lokalnych w Polsce, co w recenzji wydawniczej podkreślił ks. prof. Paweł Mąkosa z KUL. Z kolei dr hab. Aneta Rayzacher-Majewska z UKSW w Warszawie za szczególną wartość materiałów uznała rozłożenie przygotowania sakramentalnego na cztery lata³⁸. Biorąc pod uwagę zapis *Dyrektorium o katechizacji* mówiący, że „Katechumenalna inspiracja katechezy nie oznacza ślepego naśladowania katechumenatu, lecz przyjęcie właściwego mu stylu i dynamizmu formacyjnego” (DK 64) można powiedzieć, że materiały *Na spotkanie z Panem Jezusem* stanowią jedną z takich prób.

Streszczenie

Po II Soborze Watykańskim Kościół białostocki otworzył się na nurt odnowy kerygmatycznej w katechezie. Pod wpływem jej prekursorów zaczął odchodzić od katechezy typu dydaktycznego i kształtować katechezę inicjacyjną. W przygotowaniu dzieci do sakramentów pojednania i pokuty oraz Eucharystii na terenie parafii archidiecezja białostocka wdrożyła katechumenalny model formacji. W oparciu o wieloletnie doświadczenia pastoralne przygotowała własny program katechezy oraz scenariusze i pomoce do jej realizacji. **Słowa kluczowe:** katecheza – parafia – katechumenat – inicjacja – mistagogia – Eucharystia – program diecezjalny.

³⁷ Red. E. Młyńska, J. Wysztygiel, L. Jakoniuk, B. Skłodowski i zespół redakcyjny, *Na spotkanie z Panem Jezusem*. Scenariusze spotkań z dziećmi klas 1–4 w parafii. Scenariusze spotkań z rodzicami, *Bóg mnie woła* Z. 1, *Biegnę na spotkanie* Z. 2, *Razem świętujemy* Z.3, *Kochamy Jezusa* Z. 4, Wydawnictwo św. Jerzego, Białystok 2023.

³⁸ <https://pierwszakomunia.archibial.pl/>.

Summary
The catechumenal model in preparation
for the First Holy Communion in the Archdiocese of Białystok

After the Second Vatican Council, the Białystok church opened to the kerygmatic renewal trend in catechesis. Under the influence of its precursors, he began to depart from the didactic catechesis and shape the initiation catechesis. In the preparation of children for the sacraments of reconciliation and penance and the Eucharist in the parish, the Archdiocese of Białystok implemented a catechumenal model of the formation. Based on many years of pastoral experience, she prepared her own catechesis program as well as scenarios and materials for its implementation.

Keywords: catechesis – parish – catechumenate – initiation – mistagogy – Eucharist – diocesan program.

Riassunto
Un modello catecumenale in preparazione
per la prima santa comunione nell'arcidiocesi di Białystok

Dopo il Consiglio Vaticano II, la chiesa di Białystok si aprì alla tendenza di rinnovamento del cherygmatico nella catechesi. Sotto l'influenza dei suoi precursori, iniziò a partire dalla catechesi didattica e modellava la catechesi di iniziazione. Nella preparazione di bambini per i sacramenti della riconciliazione e della penitenza e l'Eucaristia nella parrocchia, l'arcidiocesi di Białystok ha implementato un modello catechumero della formazione. Sulla base di molti anni di esperienza pastorale, ha preparato il suo programma di catechesi, nonché scenari e materiale per la sua attuazione.

Parole chiave: Catechesi – Parrocchia – Catechumenato – Iniziazione – Mistagogia – Eucaristia – Programma diocesano.

Bibliografia

- Blachnicki F., *Mały katechizm. Przygotowanie do I pełnego uczestnictwa we Mszy św. i sakramentu pokuty*, Katowice 1971.
- Charytański J. (red.), *Bóg z nami. C. I. Pierwszy rok wprowadzenia eucharystycznego*, Warszawa 1971.
- Charytański J. (red.), *Bóg z nami. C. II. Drugi rok wprowadzenia eucharystycznego*, Warszawa 1971.
- Charytański J., Kubik W., Mokrzycki B. (red.), *Bóg z nami. C. III. Pogłębienie życia sakramentalnego Eucharystii i pokuty*, Warszawa 1971.
- Charytański J. (red.), *Bóg z nami. C. IV. Kościół wspólnotą eucharystyczną*, Warszawa 1971.
- Grygotowicz J., *Katecheza inicjacyjna (1). Różaniec*, „Na drogach katechezy” 1 (1992) nr 2, s. 2.
- Materski E., *Razem z dzieckiem przeżywamy Rok Pierwszej Komunii Świętej*, Sandomierz 1994.
- Młyńska E., *Formacja eucharystyczna dzieci pierwszokomunijnych w archidiecezji białostockiej*, „WKAB” 35 (2007) nr 2, s. 74–76.

- Młyńska E., *Katecheza inicjacyjna (4). Szata komunijna*, „Na drogach katechezy” 2 (1993) nr 1, s. 6.
- Tałałaj A., *O przygotowaniu do I Komunii świętej w parafii wiejskiej*, „WKAB” 35 (2007), s. 68–70.
- Tomkiel J., *Katecheza pierwszokomunijna – nowa szansa dla duszpasterstwa – świadectwo*, „WKAB” 35 (2007) nr 2, s. 64–67.
- Trochim R., *W drodze do sakramentu pokuty i Komunii świętej*, „WKAB” 35 (2007), s. 70–73.

O autorze

Elżbieta Młyńska – dr katechetyki KUL. Długoletni wykładowca katechetyki w Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie. Sekcja Świętego Jana Chrzciciela, Studium Teologii w Białymstoku oraz w Archidiecezjalnym Wyższym Seminarium Duchownym w Białymstoku. Studiowała w Instytucie Katechezy Dorosłych w Uniwersytecie Katolickim w Lille (Francja). Jest animatorem i promotorem katechezy dorosłych Mess’AJE w Polsce oraz pełni funkcję wiceprezesa *Stowarzyszenia Mess’AJE Polska*. Należy do *Stowarzyszenia Katechetów Polskich*. W badaniach naukowych zajmuje się katechezą parafialną i katechezą dorosłych.